

Снежана Симеонова, учител по български език, понастоящем директор на гимназия „Св. св. Кирил и Методий”, Димитровград, Р Сърбия

За българите в Сърбия, за българското малцинство

Откакто са отделени българските територии – проблемът се поставя от различни институции и с различна визия; от една страна е историческата гледна точка, от друга страна е политическият диалог между България и Кралството на сърби, хървати и словенци, впоследствие – Югославската федерация в различните ѝ конфигурации – до нейния разпад.

Предвоенна Югославия е била унитарна държава, в която не е бил решен по адекватен начин проблемът за международните отношения. В Кралство СХС не са признавани национални права на народите и националните малцинства, освен на сърби, хървати и словенци. Бързото разпадане на предвоенна Югославия показва всичките слабости на такова унитарно творение. След Втората световна война се вярваше, че с федеративното устройство националният въпрос е решен по най-добър начин чрез създаване на формално-правно равенство на народите, с решаване на въпроса за положението на националните малцинства.

С промяната на политическите системи и със смяната на поколенията се променят представите за съдбата на българското малцинство както отвън, така и сред самото малцинство.

Факт е, че много погледи са вперени в българите от западните покрайнини. Погледнато в ретроспекция, повече са били критиците с общи приказки, които обаче не са се заемали с конкретни решения стъпка по стъпка на някои затлачени проблеми или на проблеми, които, за да се решат, не могат да се присажда начинът на решаването им в рамките на българската или на сръбската държава.

Мисля, че ако се опитваме да решаваме сегашни проблеми единствено през погледа на историческите събития, няма да постигнем много. Реалностите в днешния свят са други, българите вече не са такава компактна маса както някога. Те не живеят само в пограничните общини, както когато териториите са присъединени към Кралството, разпръснати са на много места из бивша Югославия и Сърбия. Много от българите, които са разпръснати из вътрешността, имат смесени бракове, децата им имат различно или никакво съприкосновение с живота в общините с българското население, с България.

Поради ситуацията такава, каквато е била, имаме коренно различни приоритети и проблеми днес, които трябва да се решават сега и със съвременни средства; в рамките на преговорите на Сърбия за членство в ЕС дотолкова, доколкото Сърбия наистина желае това. В този смисъл, положението на българското малцинство не е само въпрос на политически статус в рамките на Сърбия, а и проблем на вътрешно устройство: т.е. на спазване на основополагащите принципи на ЕС – правова държава, спазване на правата на човека и на малцинствата, борба срещу корупцията и пр. В рамките на преговорния процес България, не само като наша държава майка, но преди всичко като европейска страна трябва максимално да защити правата и интересите на българското малцинство в Западните покрайнини по начин, който предполага създаване на условия за свободно културно, национално, но и икономическо развитие. *Не бива да се допусне грешката, че само с влизането на Сърбия в ЕС нещата ще се решат сами по себе си. Видяхме, че членството на Гърция в ЕС само по себе си съществено не промени положението на българите в Беломорска Тракия.*

До втората половина на 60-те години на миналия век в училищата се е преподавало на български, който после е изместен от сръбски. Търсейки начин за изпълнение на наложена мярка / изисквания от общински просветен инспектор към квалификацията на преподаващите на български разкрих, че и през годините, когато образованието се е провеждало на български език, в документацията, писана на сръбски, не пише ред на кой език се е водило обучението – поради което днес имаме проблеми с признаване компетенциите на учителите да преподават на български. /Според закона учителите, които са завършили средно образование на майчин, в нашия случай български език, не е нужно да държат допълнителни изпити за квалифицирано преподаване в българските паралелки/.

Преминаването от обучение на сръбски на обучение на български език от учебната 2009/2010 година е съпроводено с редица проблеми, породени от законите, които са тежко приложими в нашия конкретен случай. Кое е неприложимото? Законът за основите на образованието и възпитанието дава право на числящите се към малцинствата да се образуват на майчин език, но за български език няма учебници на български по учебните програми на РСърбия, няма документация на български – дневник, ученическа книжка, свидетелство и др. В главната «матична» книга и сега не пише, че образованието се провежда на български език, но само на кориците /обвивката/ на главната книга. Предполагам, че неразборията в законите е една от причините за паузата от 4 десетилетия, когато образованието се е провеждало само на сръбски език, а български се изучавал 2 часа седмично.

Законът за учебниците предоставя възможност да се подсигурят нужните учебници на майчин език, но те трябва да са според нормативите за учебното съдържание в сръбската държава. Според учебното съдържание на сръбската в случая образователна система, не може във всички случаи, т.е. в повечето не може "да се присадят" директно учебници от България - един и същ материал в едната държава се учи в един клас, напр. 9, в другата държава се учи в друг клас, или част от материала, който се учи в България в 9. клас, в Сърбия се учи в 9., но другата част - в 10.

Имаме нужда от помощ за написване на учебници на български език, но според разпределението на учебното съдържание според сръбската образователна система – известно ни е, че така се прави навсякъде, където малцинства се обучават на майчиния си език, но са в друга образователна система. Унгарците в Сърбия или в Словакия не се обучават по унгарското разпределение на учебния материал, а според сръбското или словашкото и затова има гарантирани 30% съдържание във всеки клас и предмет за съответната национална история, география и т.н.

Предлагам да има един вид поощрение за смелостта, упоритостта и труда на преподавателите да станат част от тази нова история на гимназията

Предлагам да се обмисли към изчисляването на бала при приемните изпити на кандидатстуденти да се добавят определен брой точки на всеки ученик, учил, завършил и положил матура на български език, което да бъде стимул и на други ученици да се записват в български паралелки.

Проблем на завършилите учебни заведения в България сънародници е т.нар. нострификация на дипломите, т.е. признаването им от сръбската държава чрез съответни институции – за разлика от системата в България, това го правят факултетите по образователни направления. Таксите обаче са непосилни – от порядъка на 500 и повече евро. И се получава следният парадокс – от една страна българската държава е подпомогнала лицето като представител на малцинство от диаспората, а от друга страна, ако то няма пари, не си легализира дипломата и излиза, че това е една неуспяла инвестиция от страна на България. Освен това се изисква подготовката на

преведена документация в голям обем, вкл. и учебните програми по изучаваните предмети. Това са допълнителни разходи.

Убедена съм, че въпросът може да се реши между двете държави, но явно са нужни съвместни експертни комисии от добре запознати с детайли в системите специалисти.

Също така може да се обмисли въпросът за таксите във висшите училища – в някои форми на обучение българите от диаспората, които нямат българско гражданство, трябва да плащат като студенти чужденци на общо основание. Имаме нужда от повече конкретика, свързана с изчистване на разликите в прилагането на законите за образованието и под. Във всяка една от двете държави, практиката ни досега е показала, че сред академичните среди, в университетите има специалисти, които ни подпомагат ефективно – които познават и двете образователни системи.

Нужна ни е помощ, но не помощ изобщо, а квалифицирана помощ, напр. не просто преподаватели, които да водят курс по български език, а преподаватели, които могат да помогнат за качествено усвояване или опресняване на знанията на базата на сравненията и разграниченията със сръбския език.

Настоящите Национални съвети на малцинствата в Сърбия, според закона за националните съвети, имат по-големи правомощия. Те трябва да имат добра координация със сръбската държава и спогодбите да се оглеждат от повече експерти, за да се предвиждат всички конкретни проблеми, които възникват.

Националните съвети имат право да провъзгласят дадена институция за такава от особено значение, което предоставя възможности за финансиране и от страната майка, и Националният съвет на българите има пълното основание да предложи гимназията.

Време е да се предприемат конкретни действия, които да покажат, че българите в Сърбия, в качеството им на българи, имат някои привилегии, в смисъл ползват се от някои предимства в сравнение със сръбските граждани от сръбска и други националности; че в това всъщност се изразява същината на грижите за малцинствата на която и да е държава спрямо диаспората си – особено към тази ѝ част, която насилствено е откъсната от родината майка, че по това ние се различаваме качествено от икономическата диаспора, защото тя е напуснала доброволно родината майка, няма значение, че е заради труден живот и под. Хората искат да усетят със сетивата си, че държавата майка е съпричастна с тях, само думи не стигат. Напр., когато имаше визов режим между България и Сърбия, българите също ходеха до Ниш, където е седалището на консула, и не получаваха преференции за по-ниски такси. Две пътувания до Консулството в Ниш, други разходи, съпътстващи това пътуване, оскъпяваха много семейния бюджет на иначе и без това сиромашните сънародници. Някои наши граждани, които са сами и са на завидна старост, не са успели да отдадат последна почит на свои близки, останали да живеят в България.

Трябва да се дефинират дейности, и от тях да се направи план за действие, а не първо да се мисли за институции, и после да се решава кое ще вършат и кое няма да вършат едните и другите. Тъй като не може да има намеса във вътрешното законодателство – в случая на Сърбия, единственият път е диалогичност и добре съставени двустранни спогодби, добър междусъседски климат.

Одобрявам анализа на доц. д-р Ценка Иванова /ВТУ/, който съдържа конкретика и конкретни предложения и др. подобни проблеми, с които се сблъскваме в ежедневната си работа, които се решават от различни институции в страната. Често пъти е трудно към кого за кое да се обръщаме.

За да оцелее българското малцинство, необходимо е икономически да се подкрепя, т.е. България да стимулира български бизнесмени да инвестират в производство в нашите краища, което ще доведе до откриване на нови работни места.

Инициирах среща с кмета на Димитровград и председателя на Националния съвет на българите по темата и имам тяхната гаранция за подкрепа на инициативи за инвестиране на български фирми в градовете в Сърбия, населени с българи. Те гарантират, че ще им предоставят най-благоприятни условия за работа. Това е начин да се запази населението от икономически крах, да се подобри екзистенцията на местните граждани и да се забави или спре процесът на миграцията.

Те предлагат, при официални посещения в Сърбия от българска страна, българските делегации да посещават най-напред кметовете на общините, в които живеят българи, да се срещат и с представители на Националния съвет, който има задачата и правомощия да се грижи за правата на българите в Сърбия. Това е начин представителите на нашите българи да действат институционално, което ще резултира с по-успешно решаване на определени проблеми. Смятам, че по този начин ще се подобрят комуникацията и диалогът, ще има резултати – преодоляване на много проблеми на институционално ниво. Националният съвет да бъде свързващо звено между местните и републикански институции и да улесни и ускори решаване на важни проблеми, които измъчват гражданите от Западните покрайнини.

В сравнение с помощта към Националните съвети на другите малцинства в Сърбия, страните майки им помагат много повече във финансово отношение, включително и с повече експертна помощ, напр. при писането на проекти за сръбски или европейски конкурси.

Предлагам към НСБ да бъде сформирно експертно тяло, което да включва местни представители на образователни, културни и други институции, експерти от МОНМ – РБългария и Министерството на просветата и науката и Министерството на културата на РСърбия и др. и да заседава по необходимост, когато се налага да се решават проблеми, свързани с познаването на законите на двете страни.

Предлагам да се обсъди възможността на наши заинтересовани граждани да им се облекчи максимално процедурата по възстановяването на българското гражданство, което насилствено е отнето по исторически причини.

Предлагам да се подсури лекуване за българите в Сърбия в български здравни заведения при същите условия, като за българските граждани, които имат здравноосигурителни вноски. София ни е на по-малко разстояние от Ниш и Белград, а някои сънародници нямат средства да се лекуват. Наистина този проблем измъчва и други българи в страната майка, но нашите тук са на изчезване и не е било тяхно желание да се намерят в границите на друга страна, така че трябва да се защитят. От друга страна, срещам случаи да се попълват формуляри при прегледи на наши граждани в Нишката болница, в които трябва да се впише и народността на пациента. Предлагам да се постигне договореност, да се подсури лекуване на българите в Сърбия и да се съкрати времето за чакане за скенер и операции.

От името на група граждани, възстановили българското си гражданство, които притежават недвижимо имущество /обработваеми площи и сгради/ от другата страна на границата, съответно на територията на Р България, задавам въпрос: към кого могат да се обърнат за информация как да върнат имотите си. До 1950 година те са използвали своите имоти.

И накрая на моето изложение бих желала да предложа няколко конкретни инициативи за подобряване на положението на българското малцинство в Сърбия, както и за оптимизиране на дейността на Съвета по национална идентичност като цяло:

По отношение на българското малцинство в Западните покрайнини, българската външна политика трябва да има ясно дефинирани дългосрочни и краткосрочни стратегически цели, съгласувани с международните усилия за решаване на кризата в страните от бивша Югославия. Краткосрочните цели трябва да бъдат насочени към опазване на националната идентичност на българите в Западните покрайнини и създаване на нормални условия за живот.

Краткосрочните цели трябва да са насочени към:

- А) Изучаване на български език и българска история в училищата;
- Б) Опазване на българското културно наследство и развиване на българската култура;
- В) Защита на правата на човека и особено на правата на малцинствата;
- Г) Възстановяване на икономиката в Босилеградско и Цариградско в контекста на европейските интеграционни процеси под формата на създаване на т. нар. еврорегиони и тяхното свързване с българските и европейските пазари;
- Д) Облекчаване на процедурата за придобиване на българско гражданство (възстановяване);
- Е) Продължаване на политиката на приемане на ученици и студенти в професионалните гимназии и университетите;
- Ж) Развиване на регионалното сътрудничество със съседните български общини;
- З) Финансиране на проекти на неправителствения сектор за развитие на демокрацията и гражданското общество.

Тия краткосрочни цели трябва да доведат до опазване на българската национална идентичност на българите в Западните покрайнини, създаване на условия за тяхното всестранно икономическо, политическо и културно развитие и естествена икономическа интеграция на Западните покрайнини в региона.

В заключение, бих искала да обърна внимание на нещо по-конкретно – при посещението ми в Президентската институция преди няколко месеца представих идеята на цариградските граждани за изграждане на паметник на св. св. Кирил и Методий в двора на едноименната гимназия, който да се превърне в повод за посещение на официални български делегации всяка година на 24 Май, както това се случва на 19 февруари в Босилеград, след като местните българи изградиха паметник на Васил Левски. По този начин в двата основни града на българското малцинство в Западните покрайнини ще има повод за официални посещения от България на големите български празници, което ще укрепи духа на местното население.

За финал имам две предложения за оптимизация на работата на съвета. Първо, бих искала да обърна внимание на това, че българите от историческата дисапора в Сърбия, Македония, Албания, Косово, Молдова и Украйна би трябвало да бъдат третирани по различен начин, различен от модерната икономическа емиграция, тъй като те не са напуснали държавата си по свой избор, а са били принудени насилствено да живеят отделени. Би следвало за тях да се помисли за по-нататъшно облекчаване на процедурите за издаване на българско гражданство, а би следвало и да се помисли за процедура за възстановяване на гражданство – не с кандидатстване от българите от историческата диаспора и техните наследници, които имат право на това и поради факта, че до 1941-1944 са били български граждани.

Второ, бих предложила към съвета да има постоянни представители от българските малцинства от осемте държави с историческа българска диаспора, а именно Македония, Косово, Албания, Румъния, Гърция, Молдова, Украйна и Сърбия,

които да бъдат постоянни членове на съвета или да има по една позиция за всяка от тези страни, а да се канят различни хора или организации в рамките на тази квота. Това би ни дало една много ясна и точна картина на ситуацията по места и би ни позволило да чуем мнения, които рядко успяваме да чуем, като например на българите от Косово и Албания, както и би ни позволило да помислим за една цялостна национална стратегия за работа с историческата българска диаспора – визия, която вече 23 години се очаква от българските общности.

Благодаря за поканата и за възможността да ви представя конкретни проблеми и предложения за решаване. Самата покана за мен и мои съмишленици представлява желание за решаване на проблемите и път към осъществяване на пълноценен диалог.